

HRVATSKI DIJALEKTOLOŠKI ZBORNIK 19 (2015)

UDK 811.163.42'344(497.5Senj)

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 1. XII. 2014.

Prihvaćen za tisak 19. I. 2015.

IRENA MILOŠ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

idrpic@ihj.hr

FONOLOŠKI OPIS GOVORA SENJA

U članku se na temelju građe iz upitnika *Hrvatskoga jezičnog atlasa* donosi fonološki opis govora Senja.

0. Uvod

Govor Senja na terenu je istražio te je ispunio upitnik Hrvatskoga jezičnog atlasa 60-ih godina 20. stoljeća Milan Moguš. Informant mu je bio Frane Bašić, rođen 1887. godine. Senj je grad u Ličko-senjskoj županiji, smješten između Jadranskoga mora, s jedne strane, a podno obronaka Kapele i Velebita, s druge strane. Na potezu je između većih gradova Rijeke i Zadra. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Senju žive 4822 stanovnika. Pripada Gospićko-senjskoj biskupiji, odnosno Riječkoj nadbiskupiji. Senjani slave Dan sv. Jurja, zaštitnika svoga grada, 23. travnja.

1. Vokali

1.1. Inventar

Pet jedinica u dugim i pet u kratkim slogovima:

$\bar{i}$				$\bar{u}$
	$\bar{e}$		$\bar{o}$	
		$\bar{a}$		

i				u
	e		o	
		a		

1.1.1. Slogotvorno je i .

1.2. Distribucija

1.2.1. Distribucija je vokala slobodna.

1.2.2. Dugi se vokali nalaze samo u slogu pod dugim naglaskom i pred kratkim naglaskom, usp. 3.3.2.

1.2.3. U riječi *jòpet* zabilježena je proteza *j*; stara je proteza *j* zadržana u *jāpnò, jùžina*.

1.3. Primjeri

Dugi silabemi (naglašeni i nenaglašeni)

<i>ī</i>	<i>prīšt, zapovīdi G mn., kukurīče, glīstà</i>
<i>ē</i>	<i>tēlo, cēl, blējī, rētki, trēškà</i>
<i>ā</i>	<i>mačāk, glāvā, kosāc</i>
<i>ō</i>	<i>nōs, gñôj, pōdne, ôfcà</i>
<i>ū</i>	<i>vūk, mūnà, pūzi se 3. jd. prez. 'kliže se'</i>

Kratki silabemi (naglašeni i nenaglašeni)

<i>i</i>	<i>dīgnut, pletenīca, živòt</i>
<i>e</i>	<i>zrèl, glédamo, kòren</i>
<i>a</i>	<i>pàmet, sestrà, obráz, nòzdrva</i>
<i>o</i>	<i>kòža, konòp, dnò</i>
<i>u</i>	<i>sùza, ùsnica, bubrig</i>
<i>ɾ</i>	<i>kɾv, cɾv, cɾn, dɾvò, četɾtāk</i>

1.4. Podrijetlo

Vokali *ī ē ā ō ū i e a o u* kontinuantne su odgovarajućih vokala iz ishodišnoga sustava. Kratki vokali potječu i od pokraćenih dugih u zanaglasnom slogu. Govor je ikavsko-ekavski. Postoje i odstupanja u zamjeni *jata* s *e, i*, primjerice *vira, dvīsto* '200', *svidoki*.

1.4.1. Posebnosti:

$\bar{i}$	<	$\bar{e}$ – <i>brīg, brīst, dītē, vrīme</i>
	<	u <i>crīkvu</i> A jd.
i	<	$\bar{e}$ – <i>vrīta, sīme</i>
$\bar{e}$	<	$\bar{e}$ – <i>cvēt, cēl, bēl</i>
	<	$\bar{e}$ – <i>grēdā, žēja, pēt</i>
e	<	$\bar{e}$ – <i>susēda, lēto</i>
	<	e – <i>jezik</i>
	<	$\bar{e}$ – <i>pokraćeno izvan naglaska u dēset, petāk</i>
	<	a u <i>rebāc</i> ‘vrabac’
$\bar{a}$	<	$\bar{a}$ – <i>dān, lāž</i>
	<	$\bar{e}$ u <i>nādra</i>
	<	a naknadno produljenog: <i>Vazān, mačāk, danās</i>
a	<	a – <i>Vazān, važgāt, māša, vāle</i> ‘odmah’
	<	e – <i>jáčmik</i>
$\bar{u}$	<	$\bar{l}$ – <i>vūk, pūž</i>
	<	$\bar{q}$ – <i>mūž, pūt</i>
u	<	l – <i>sūza, jābukon</i> I jd. ž.
	<	q – A jd. ž. <i>glāvu, grēdu</i>
	<	$\bar{q}$ izvan naglaska <i>gólub</i>
	<	$vā$ – <i>udovīca, unūk, utòrak</i> (ali usp. <i>važgāt</i>)
r	<	$\bar{r}$ – <i>kṛv</i>

2. Nevokali

2.1. Inventar

Sonanti			
<i>v</i>			<i>m</i>
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i>	<i>ĺ</i>		<i>ń</i>

Šumnici			
<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>c</i>	(<i>ʒ</i>)	<i>s</i>	<i>z</i>
<i>ť</i>	<i>ď</i>		
<i>č</i>		<i>š</i>	<i>ž</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

2.1.1. Fonem *č* nema zvučnoga parnjaka.

2.2. Realizacija

2.2.1. Skup *št* ostvaruje se kao [*st̚*]: [*st̚uca*] 3. jd. prez., [*pr̚št̚*], [*p̚št̚at̚*].

2.3. Distribucija

2.3.1. Očuvano je *l* na kraju sloga i riječi: *t̚elci* N mn., *pos̚āl*, u pridj. rad. m. jd. *p̚očel*, *sikal*.

2.3.2. Dočetno nastavačno *-m* zamijenjeno je s *-n* u gramatičkim morfemima promjenjivih riječi i u leksičkim morfemima nepromjenjivih riječi, npr. 1. jd. prez: *k̚opan*, *iman*, *žm̚ir̚in*; D mn. i I jd. svih triju rodova: *t̚elcin*, *kokoš̚an*, *kò̚nin*, *s̚inin*, *sv̚in*, *moj̚in*; *ter̚on*, *gr̚ozjon*, (*s*) *k̚in*, (*s*) *tin*; *s̚edan*, *òsan* te u *Vaz̚an*.

2.3.3. Na mjestu ishodišnoga zvučnog šumnika, u završnome položaju riječi, nema obezvučenja, ni zamjene bezvučnikom: *gr̚ad*, *br̚ig*, *bubr̚ig*, *zgl̚ob*, *pr̚ag*, *kr̚iž*, *m̚už*, *p̚už*. Sonant *v* iznimno je zamijenjen šumnikom *f* u zatvorenome slogu u *òfc̚a*, *òfc̚an* I, D mn. (usp. *k̚v*, *c̚v* itd.).

2.3.4. Sonant *j* dolazi kao proteza, v. 1.2.3.

2.3.5.1. Zamjenjivanje u nevokalskim skupovima:

<i>čn</i> > <i>čm</i>	u <i>p̚očmemo</i> 1. mn. prez.
<i>čr-</i> > <i>cr-</i>	<i>c̚v</i> , <i>c̚n</i> , <i>c̚len</i> , <i>c̚lenkast</i>
<i>gl-</i> > <i>gl̚-</i>	<i>gl̚ista</i> , <i>gl̚edamo</i> 1. mn. prez., <i>gl̚edaj</i> 2. jd. imp.

<i>gn- > gñ-</i>	<i>gñôj</i>
<i>kl- > kĺ-</i>	<i>kĺěčite</i> 2. mn. prez., <i>kĺělà</i> pridj. rad. ž. jd., <i>pròkĺeta</i> pridj. trp. ž. jd.
<i>ml- > mĺ-</i>	<i>mĺâk, mĺâkà, mĺâko</i>
<i>mn > vn</i>	<i>gūvnò, osavnâjst</i>
<i>mñ > mĺ</i>	<i>sumĺâmo</i>

2.3.5.2. Ispadanje u nevokalskim skupovima:

<i>kr- > r-</i>	<i>rišva</i>
<i>kĺ > í-</i>	<i>íêr, íerê</i> G jd.
<i>pč- > č-</i>	<i>čelà</i>
<i>pš- > š-</i>	<i>šenica</i>
<i>pt- > t-</i>	<i>tica</i>
<i>svr- > sv-</i>	u <i>svbí</i> 3. jd. prez.
<i>tvrt > tṛt-</i>	<i>četṛtâk, četṛti</i> N jd. red. br. '4.', <i>četṛtoga</i> G jd. red. br. '4.'
<i>zdj (< zdaj) > zj-</i>	<i>grōzje, grōzjon</i> I jd.

2.3.6. Zamjena *s > š* u *zapiševa* 3. jd. prez.

2.3.7. Skup *və-* dao je: 1) *u*, npr. *uniki* N mn., *praunúk, utòrak, udovâc*; 2) *va*, *Vazân* 'Uskrs'.

2.3.8. Afrikata *ʒ*, zvučni par *c*, potvrđen je u skupu *ʒn:* [*pozñát*] inf., [*pòʒnan*] 1. jd. prez. i u jednome primjeru izvan toga skupa: [*kukuruʒovina*].

2.4. Podrijetlo

Nevokali *v j l l̥ r m n n̥ p t c t̥ č k b d g f s š x z ʒ* kontinuantne su odgovarajućih nevokala u ishodišnome sustavu.

Posebnosti:

<i>j</i>	<	<i>đ – mejâš, prēja, mēja, sâja</i>
	<	∅ – v. 1.2.3.
<i>đ</i>	<	u primljenici <i>ândel</i>

<i>t</i>	<	<i>təj – lište, braća</i>
<i>r</i>	<	<i>ž – v. 2.4.3.</i>
<i>f</i>	<	<i>pəv u ūfat se</i>
<i>š</i>	<	<i>s u šūša, ošūšit inf., ošūšimo 1. mn. prez.</i>
<i>n</i>	<	<i>n u gnēzdò nāzłò, gnôj</i>
<i>v</i>	<	u nastavku <i>-va</i> analogijom prema kosim padežima imenica v-osnova: <i>rišva</i> ‘kruška’, <i>òskorušva</i> ‘oskoruša’

2.4.1. Skup *št* (< *stj = *skj) čuva se: *uštīpnūl* pridj. rad. jd. m., *klīšća, dvorīšte, štūca* 3. jd. prez.

2.4.2. Skup *čr dao je *cr: cŕv, cŕn, cŕlen* ‘crven’, *cŕlenkast* ‘crvenkast’.

2.4.3. Rotacizam je zabilježen u prezentu glagola ‘moći’: *mòren* 1. jd. prez., *mòre* 3. jd. prez.

3. Prozodija

3.1. Inventar

3.1.1. Prozodijski sustav čine tri naglasaka: ^ˈ [˘] [˜], prednaglasna dužina i nenaglašena kraćina.

3.1.2. Svi silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni. Silabem *r* može biti nenaglašen ili naglašen kratak, v. 1.3.

3.1.3. Dugi naglašeni silabemi mogu imati silazan i uzlazan ton.

3.2. Realizacija

3.2.1. Artikulacija je jedinoga kratkoga naglasaka redovito silazna.

3.3. Distribucija

3.3.1. Mjesto svih triju naglasaka u višesložnoj riječi može biti inicijalno, medijalno i finalno.

3.3.2. Prednaglasna je dužina očuvana u slogu pred kratkim naglaskom: *cmīzdrē* ‘plačljivac’, *mlīkò, gūvnò, jāpnò, žūlī*. Pred dugim naglaskom prednaglasna dužina nije očuvana, npr. *sudāc* N jd., ali zato *sūcā* G jd.

3.3.4. Primjeri

' :

- u početnom slogu: *slèzen, ràme, zàpovid*
- u središnjem slogu: *napràvlena, cidìlo, paprika*
- u završnom slogu: *jāpnò, špinàt, presādīt.*

˘ :

- u početnom slogu: *bûbañ, Dûxova, télci*
- u središnjem slogu: *berêmo, oríži, fījôlica*
- u završnom slogu: *lopât G mn. ž., kopân l. jd. prez., šugamân.*

˜ :

- u početnom slogu: *dīlìmo, pēřšin, bārka*
- u središnjem slogu: *telēte, zelēne, komārac*
- u završnom slogu: *leptīr, mejāš, žumañāk.*

3.4. Podrijetlo

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskoga tronaglasnog sustava.

˜	<	" pri stezanju vokala: <i>nēleš, dōjde, nājde</i>
	<	u duljenju pred sonantom, npr. <i>Vazān, stōl</i> , gl. pril. r. m. tipa <i>sedīl, sēl</i>
	<	u duljenju u zatvorenoj ultimi: <i>četřtāk, petāk, mačāk, kosāc, rebāc, lonāc, čorāk</i>
	<	u duljenju u nezadnjem slogu pred suglasničkim skupom: <i>dvorīšte, nādra</i>
'	<	˘ pri pomicanju akcenta na prethodni kratki slog, npr. <i>čitat, cīcat</i>
	<	" <i>ženà, rešetò, otàc</i>
˘	<	" u duljenju pred sonantom, npr. <i>grôm</i>
		˜ (rijetko) <i>lopât G. mn. ž.</i>
˘		˘ zanaglasno <i>màlinar, kàmen</i>
		prednaglasno <i>prascì, petāk, sudāc</i>

Zaključak

Govor je Senja čakavski ikavsko-ekavski i pribraja se srednjočakavskomu dijalektu. Ikavsko-ekavski refleks jata utvrđen je prema pravilu Jakubinskoga i Meyera, no postoje i odstupanja od toga pravila, primjerice *vira*, *dvîsto* ‘200’, *svidokî*. Temeljni inventar vokala ima pet kratkih i pet dugih jedinica, dok u temeljnom inventaru nevokala *č* nema zvučnoga parnjaka, ali je u govoru Senja prisutna afrikata *ʒ*, potvrđena u skupu *ʒn*: [*poʒnât*] inf., [*pòʒnan*] l. jd. prez. i u jednome primjeru izvan toga skupa: [*kukuruʒòvina*]. Završno je *l* neizmijenjeno, zabilježen je adrijatizam *-m > -n*, čuvaju se zvučni šumnici u završnome položaju riječi i sloga, s iznimkom zamjene *v* s *f* u primjeru *ôfca* i drugim padežnim oblicima te riječi. Sonant *j* dolazi kao proteza, čuva se skup *šć*, ali je zato skup **čr* dao *cr*. Rotacizam je zabilježen u prezentu glagola ‘moći’ (*mòren*, *mòre...*). Prozodijski sustav čine dva duga i jedan kratak naglasak te prednaglasna duljina. Dugi naglašeni silabemi mogu imati silazan i uzlazan ton. Kratak je naglasak redovito silazan. Svi se naglasci mogu naći u svim trima položajima u riječi: početnom, središnjem i završnom.

Građa i literatura

MOGUŠ, MILAN. Upitnik za HJA – Senj (u rukopisu, bez oznake godine)

FINKA, BOŽIDAR 1971. Čakavsko narječje. *Čakavska rič* 1, 11–71.

LISAC, JOSIP 2009. *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

LUKEŽIĆ, IVA 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: ICR.

MOGUŠ, MILAN 1967. Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 10, 125–132.

MOGUŠ, MILAN 1971. *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

MOGUŠ, MILAN 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

MOGUŠ, MILAN 2002. *Senjski rječnik*. Zagreb – Senj: HAZU – Matica hrvatska Senj.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabshtm.htm>, 15. studenog 2014.

The phonological description of the Senj speech

Summary

The speech of Senj belongs to the Ikavian-Ekavian Čakavian dialect. The paper presents the phonological characteristics of the local speech of Senj. The analysis contains inventory, distribution and origin of prosody, vocals and consonants.

Ključne riječi: fonologija, Senj, Hrvatski jezični atlas, ikavsko-ekavski dijalekt, čakavsko narječje

Key words: phonology, Senj, Croatian Linguistic Atlas, Ikavian-Ekavian dialect, Čakavian dialect group

